

**Мовленнєво-культурний аспект виховання елітарної особистості
(на прикладі родинно-виховного досвіду української еліти
кінця XIX - початку XX століття)**

З перетворенням України на демократичну, незалежну державу виникла потреба в національній еліті, яка б забезпечувала передовий розвиток народу, створювала умови й гарантії гідного майбуття нації. У цьому контексті надзвичайно важливим є педагогічний феномен української родини, яка є першоджерелом становлення елітарної особистості, ефективним засобом формування національної свідомості, патріотизму, морально-етичних чеснот, цінностей української ментальності.

У сучасних історико-педагогічних розвідках С. Бабишина, В. Постоного, О. Семеног, М. Стельмаховича, Н. Сивачук, Є. Сявакко, та ін. розглянуто історію розвитку педагогічної науки, надбання української етнопедагогіки, розкрито вплив національного виховання на становлення характеру елітарної особистості. Серед розроблених Захаренком питань розумового, трудового, морального, естетичного виховання молодії людини особлива увага приділялася реалізації виховного потенціалу сім'ї.

Важливим компонентом моделі виховання елітарної особистості ми вважаємо мовленнєво-культурний аспект, який з усіх проявів культури людини найбільш помітний для оточуючих. Інтелект, почуття, характер, цілі та інтереси людини віддзеркалюються в тому, що і як вона говорить. У мовленні проявляється елітарність особистості, адже погано говорити вважається такою ж непристойністю, як не вміти читати і писати.

Красномовство завжди було складовою ознакою елітарної особистості. Ще в духовно-виховному і філософському вченні софістів (а це, як відомо, V – IV ст. до н.е. ми знаходимо міркування про важливість проблеми формування еліти. На зміну родової елітарності софістика передбачала і створила іншу – елітарність освіченості і знання, яка формувалася в софістичних риторичних школах. Пригадаймо Києво-Могилянську академію, яка була вогнищем просвіти і культури в Україні, Росії, Білорусії, в південних слов'янських країнах. Адже слава про її випускників, елітарних особистостей сягала

світового масштабу. У курсі риторики прогресивні вчені Феофан Прокопович, Іоанікія Галятовського та інших виховували у молоді істинне почуття патріотизму на прикладі вітань, панегіриків відомим громадсько-політичним діячам, таким як Петро Могила, кошові та інші [54].

Наше дослідження показало, що українська еліта кінця XIX – початку XX століття була носієм культури певного мовленнєвого середовища і сформувала український риторичний ідеал. Лінгвіцид української мови, постійні заборони і утиски усіх культурних форм суспільного життя спонукали українську еліту до опору, гартували волю, змушували до винахідливості у художній мовотворчості. В умовах заборон український риторичний ідеал стає пристрасним, вольовим, образним, багатожанровим. Його формують історичні праці і політичні промови М. Грушевського, мовні дискусії М.Коцюбинського, І.Огієнка, журналістика Олени Пчілки, Б.Грінченка, поетична мова Лесі Українки, творчий доробок Т.Рильського та інших представників української еліти.

Риторичний ідеал представників української еліти включав: по-перше, сповідування оратором гармонійної триєдності – ідея, задум, істинність; моральну спрямованість на добро, естетичність, благо, справедливість, гуманність; красу, як гармонію змісту і форми, доцільність і мовну довершеність; по-друге, чесність, справедливість, добродійність, відкритість оратора до людей; по-третє, високу освіченість оратора; ґрунтовні знання з багатьох наук; по-четверте, вільне володіння українською літературною мовою; по-п’яте, виразне індивідуальне мовомислення.

Структурними компонентами виховання риторичного ідеалу в родинях української еліти кінця XIX – початку XX століття були: *риторична етика батьків*, що включала любов до дітей, відповідальність за слово, справедливість, чесність, скромність, доброту, взаємодопомогу, емоційну витримку; *культура мислення і мовлення* яка включала самостійність, логічність, ясність, самокритичність, гнучкість, швидкість мислення; правильність, точність, доступність, виразність, експресивність, техніку мовлення; *культура спілкування*, метою якої було виховання поваги до

співрозмовника, тактовності, ввічливості, навчання управління поведінкою; *особиста культура* яка передбачала розвиток артистизму (управління жестами, мімікою, позою, ходою), дотримання зовнішнього вигляду (культура у підборі одягу, зачіски тощо).

Схематично мовленнєво-культурний аспект можна зобразити так:

Таким чином, мовленнєво-культурний аспект формування елітарної особистості на прикладі родинно-виховного досвіду української еліти кінця XIX – початку XX століття включає виховання риторичного ідеалу, що передбачає формування і розвиток риторичної етики, особистісної культури, культури мислення і мовлення, спілкування.

Список використаних джерел

1. Волков А. А. Курс русской риторики. – М.: Изд-во храма Св. муч. Татианы, 2001. – 408 с.
2. Постовий В.Г. Трансформація та інтеграція родинних традицій виховання дітей // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 116 – 124.
3. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: Навчально-методичний посібник для студ.педпгогіч.навч.закладів, державних універс. – К.: ІСДО, 1996. – 288с.